

پهنه‌بندی خطر زمین لغزش در مسیر یابی جاده‌های جنگلی (مطالعه موردی در سری ۲ شهرستان آمل)

محمد رضا آذر نوش^۱، فرزاد شفیع زاده^۲، نصرت ا.. را فت نیا^۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۹/۸ تاریخ پذیرش: ۹۱/۷/۱۸

چکیده

احداث جاده یکی از مهمترین فعالیت‌ها در بهره‌برداری از جنگل می‌باشد که دارای هزینه‌های زیادی در هنگام اجرا کار و بعد از آن است. زمین لغزش یکی از مهمترین عوامل خسارت به جاده‌ها، خصوصاً در مناطق کوهستانی است. از آنجا که پیش‌بینی زمان وقوع زمین لغزش بسیار مشکل می‌باشد لذا سریع‌ترین روش پیش‌بینی در مقیاس سری، تعیین پتانسیل زمین لغزش به صورت نسبی است. برای این مطالعه، سری ۲ در حوزه آبخیز ۵۱، با مساحتی بالغ بر ۱۷۲۲ هکتار انتخاب گردیده با استفاده از ۱۱ عامل متغیر، در محیط GIS و توسط نرم‌افزار Spatial Analyst، نقشه پهنه‌بندی خطر زمین لغزش تهیه و با کمک نرم‌افزار PEGGER طراحی مسیر انجام گردید. با توجه به مطالعه انجام گرفته، جاده پیشنهادی به طول ۲۱۰۶۱ متر تنها با ۲۴۰۵ متر طول بیشتر، از مناطقی با کمترین احتمال بروز خطر لغزش، طراحی گردید.

واژه‌های کلیدی: خطر زمین لغزش، پهنه‌بندی، مسیریابی، PEGGER, GIS, Spatial Analyst

-
- ۱- استادیار گروه جنگلداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس Azarnoush 69 @ gmail.com
 - ۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی منابع طبیعی گرایش جنگلداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس
 - ۳- دانشیار گروه جنگلداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

مقدمه

کشور ایران باتوپوگرافی عمدتاً کوهستانی با شرایط لیتولوژی خاص، شیب‌های تند و فعالیت‌های تکتونیکی، طیف وسیعی از زمین لغزش‌ها را دارد و بخشی از این زمین لغزش‌ها در شمال ایران و در زمین‌های جنگلی در اثر فعالیت‌های مهندسی و بهره‌برداری از جنگل رخ می‌دهد. جاده‌سازی در جنگل یکی از پرهزینه‌ترین قسمت در بهره‌برداری می‌باشد و انتخاب مسیر نامناسب، باعث بروز زمین لغزش خواهد شد. عبور جاده از مناطق کم‌خطر ضمن حفظ سرمایه‌گذاری انجام شده، باعث جلوگیری از مسایل زیست محیطی می‌گردد. تحقیقات زیادی درخصوص پهنه‌بندی خطر زمین لغزش و همچنین در زمینه مسیریابی جاده با استفاده از GIS در جنگل صورت گرفته‌است. افرادی همچون مورا و وارسون^۱ (۱۹۹۳) در مناطق پربراران آمریکای مرکزی، آن بالاخان^۲ (۱۹۹۲) در مناطق کوهستانی هیمالیا و براب^۳ (۱۹۷۲) در ایالات متحده مدل‌هایی را ارائه داده‌اند، استانداری کانی گاوا ژاپن^۴ به‌روش عددی با ۷ عامل‌های مختلف اقدام به تهیه نقشه خطر زمین لغزش برای مناطق زلزله‌خیز و فعال تکتونیکی نموده‌اند و یا موسسه راه ژاپن^۵ (۱۹۸۸) با ۱۱ عامل گوناگون برای پیش‌بینی ناپایداری ترانشه‌ها در طول جاده اقدام نمود و در روش استیونس^۶ برای پیش‌بینی زمین لغزش در اراضی رسی

براساس پنج عامل عبارتند از، عامل رس، عامل آب، زاویه شیب، ترکیب شیب و کاربری زمین ارایه گردید و روش‌های دیگر عددی همچون راد بروچ و کروود^۷ (۱۹۷۱)، روش ماتریس^۸ (۱۹۹۱)، پاچا اوری و مانوج پنت^۹ (۱۹۹۲) نیز از چندین عامل برای پهنه‌بندی استفاده شد در بررسی‌های انجام شده در ۱۵ مدل عددی در پهنه‌بندی خطر زمین لغزش، هیچ کدام از این روش‌ها، از جهت دامنه به‌عنوان یک عامل برای برای پهنه‌بندی خطر استفاده نشده است. هوشیار خواه و همکاران در شناسایی مسیر مناسب جاده جنگلی در سری لولت با استفاده از RS و GIS به این نتیجه رسیدند که جاده طراحی شده به طول ۱۷۸۹ متر در مقابل ۲۱۰۰ متر جاده موجود می‌تواند میزان پوشش را در میان پارسل‌های عبوری ایجاد نماید و در عین حال سهم بیشتری از نقشه پایداری را به‌خود اختصاص دهد و باعث کاهش اثرات تخریبی جاده بر طبیعت باشد و Rogers در سال ۲۰۰۵، برنامه کامپیوتری Pegger را برای ارزیابی خودکار طراحی جاده جنگلی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS توسعه داد و با داده DEM دقیق، با صرف زمان کمتر و قابل قبول‌تر نسبت به روش‌های سنتی را فراهم نموده‌است.

1 - Mora & Varson

2 - Anbalagan

3 - Brabb

4 - Kanagawa Prefecture

5 - Japan way Institute

6 - Stevenson

7 - Radbruch & Crowther

8 - Matris

9 - Pachauri & Manojpant

رسوبات عهد حاضر (Qal) شامل دیواره پرشیب و ناپایدار اطراف رودخانه اصلی می باشد، به علت فرسایش کناری شدید از نظر زمین شناسی کاملاً ناپایدار بوده و به علت زیرشویی دامنه توسط رودخانه شاهد زمین لغزش فراوان می باشد.

روش تحقیق:

با استفاده از بازدید صحرایی و همچنین با کمک ناظر عالی مستقر در سری فوق برای پهنه بندی خطر زمین لغزش، از ۱۱ عامل متغیر مانند لیتولوژی، شیب، اختلاف ارتفاع، کاربری زمین، تراکم جاده، فاصله از گسل، طول گسل، فعالیت انسانی، اقلیم منطقه، شرایط آب زیر زمینی و جهت دامنه انتخاب گردید از ویژگی این مطالعه

انتخاب جهت دامنه به عنوان یک عامل می باشد که در هیچ یک از روش های عددی ذکر شده انتخاب نگردید در صورتی که این عامل در جهت های مختلف علاوه بر رطوبت متفاوت، نوع گونه ها نیز متفاوت بوده که در جاده سازی در جنگل برای بهره برداری بسیار حایز اهمیت می باشد. بعد از وزن دهی مناسب نقشه های کلاسه شده حاصل از ۱۱ عامل مختلف انتخاب شده را در محیط GIS توسط نرم افزار Spatial Analyst با یگدیگر تلفیق و نقشه پهنه بندی خطر زمین لغزش تهیه گردید. در ترکیب نقشه ها در سامانه GIS از فرمول ابداعی زیر استفاده میگردد .

$$۱) I < 10\% \text{ --- } (\text{عامل شیب}) * (\text{عوامل } ۱۰ \text{ گانه } \sum)$$

$$۲) I > 10\% \text{ --- } (\text{عامل شیب}) + (\text{عوامل } ۱۰ \text{ گانه } \sum)$$

، pe^m و با رسوبات آبرفتی (Qal) در حاشیه رودخانه ها به بیش از ۴۵ درصد را به خود اختصاص می دهند. و برای وزن دهی هر یک از رسوبات در میزان زمین لغزش از جدول ارایه شده از معاونت آبخیزداری استفاده و در تصویر (۱) ارایه گردید.

شیب: نتایج وضعیت شیب منطقه طبق روش لوفلر، نشان دهنده این است وضعیت شیب متوسط سری در بین ۱۰ - ۳۰٪ واقع شده و کمترین میزان شیب مربوط به کلاسه $I > 50\%$ و کلاسه شیب ۱۰ - ۰٪ تا ۱۵ درصد سطح اراضی سری می باشد و نقشه وزن دهی هر یک از طبقات شیب در زمین لغزش در تصویر (۲) ارایه گردید.

بعد از تهیه نقشه پهنه بندی خطر زمین لغزش، با استفاده نقشه DEM و از نرم افزار Pegger جاده جدید طراحی گردید

نتایج:

زمین شناسی بیشترین میزان رسوبات تشکیل دهنده این سری شامل رسوبات کرتاسه بالایی (k_2^{hom}) با کد حساسیت ۲، از نظر پتانسیل زمین لغزش با حساسیت کم، مجموعاً حدود نزدیک به ۴۸ درصد را به خود اختصاص می دهد و رسوباتی که از نظر حساسیت به زمین لغزش در رده متوسط تا خیلی زیاد شامل رسوبات ژوراسیک (Tre3js) تا رسوبات مارنی، مارن سیلت دار، گنکومرا و ماسه سنگ های سخت نشده دوران سوم شامل PIQ، $M^m.s$

روش حایری استفاده گردیده است که در سری ۲، بیشتر در طبقات کم قرار دارد. وزن عوامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۷) ارایه شده است.

فعالیت انسانی: اثر فعالیت انسانی از روش LHEFC^۱ طبقه بندی گردیده است که نزدیک به ۸۰٪ سری در طبقات متوسط تا فوق العاده زیاد قرار گرفته است و وزن عوامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۸) ارایه شده است.

اقلیم: با توجه مطالعه به روش آمبرژه اقلیم منطقه از نوع مرطوب بوده و در طبقه بندی LHEFC دارای بیشترین امتیاز برای پتانسیل زمین لغزش می باشد و وزن عامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۹) ارایه شده است.

آب زیرزمینی: وضعیت آب زیرزمینی از طبقه بندی آن با لاخان استفاده گردید که در این حالت نزدیک به ۸۵٪ سطح سری در محدوده نمودار قرار دارد و وزن عامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۱۰) ارایه شده است.

جهت دامنه: جهت شمالی تا غرب بیشترین رطوبت دارد که حدود ۶۰٪ دامنه سری در این جهت قرار دارد و حدود ۱۴٪ دامنه سری در جنوب شرقی که کمترین رطوبت را دارد، قرار دارد و وزن عامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۱۱) ارایه شده است.

اختلاف ارتفاع: طبق طبقه بندی آن با لاخان، ۹۷/۱۲٪ سری در طبق ارتفاعی $h > 300$ قرار دارد که وزن هریک از این عوامل در ایجاد لغزش در تصویر (۳) ارایه گردید.

کاربری اراضی: طبق طبقه بندی آن بالاخان به دو آیتم جنگل انبوه و نیمه انبوه می باشد که نزدیک به ۸۲٪ در طیف جنگل انبوه قرار دارد که وزن هریک از این عوامل در زمین لغزش در تصویر (۴) ارایه گردید.

تراکم جاده: جاده بهره برداری فقط از پارسل های ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۷ عبور نکرده و در بقیه پارسل ها ضمن عبور باعث ایجاد ۱۵ مورد خزش و ۲ زمین لغزش گردیده که در آینده نزدیک در اثر فعالیت حرکات توده ای بیشتر مسیر جاده قطع می گردد. طبق طبقه بندی از روش پائو چوری بیشترین تراکم جاده در محدوده کم تا متوسط قرار دارد و وزن هریک از عوامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۵) ارایه شده است.

فاصله از گسل: فاصله هر سازه یا ابنیه فنی تا گسل نسبت معکوس دارد که هرچه فاصله کمتر، اثر فعالیت گسل بیشتر می شود که نقش گسل خزر در سری ۲ به روش پاچوری طبقه بندی گردید که ۳۹٪ پارسل ها با فاصله بیش از ۸ کیلومتر، بیش از ۳۸٪ پارسل ها در فاصله ۶-۸ کیلومتر و ۲۳٪ پارسل ها در محدوده ۴-۶ کیلومتری از گسل خزر قرار دارد و وزن عوامل فوق در ایجاد زمین لغزش در تصویر (۶) ارایه شده است.

طول گسل: میزان انرژی آزاد شده از یک گسل علاوه بر نوع گسل به میزان طول آن نیز بستگی دارد که برای مشخص کردن اثر طول گسل از

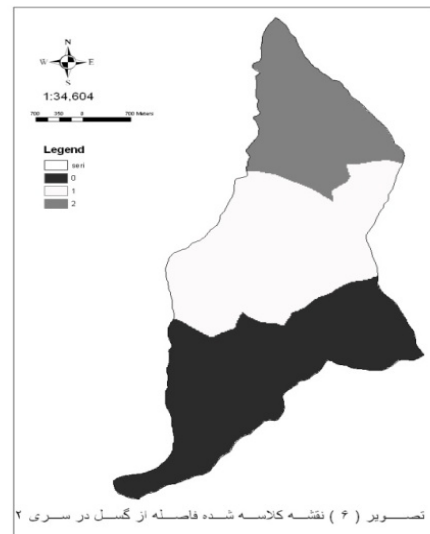
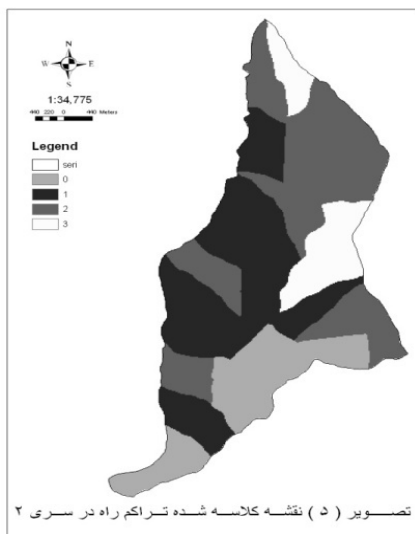
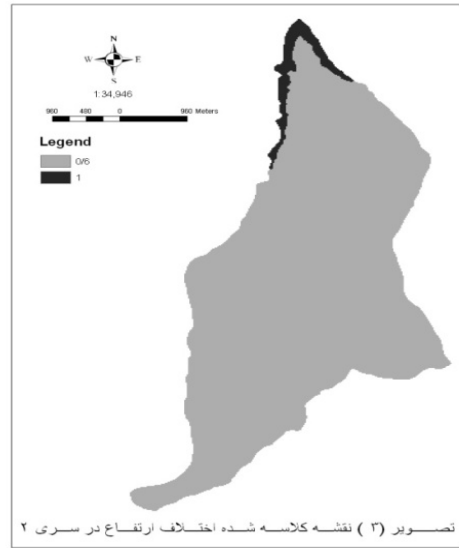
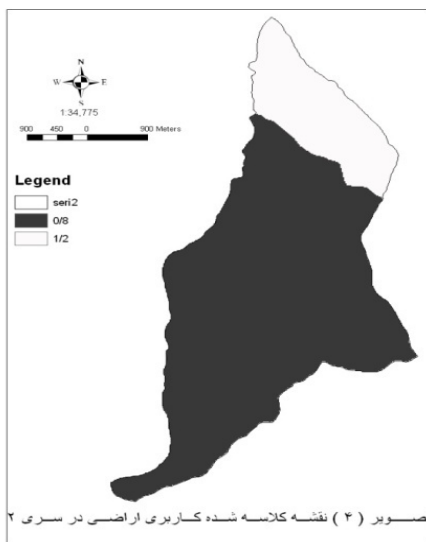
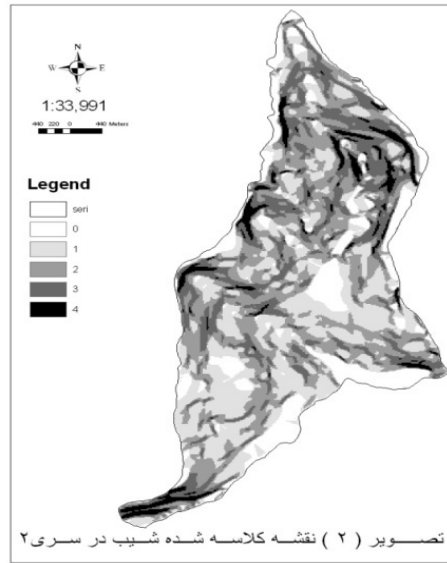
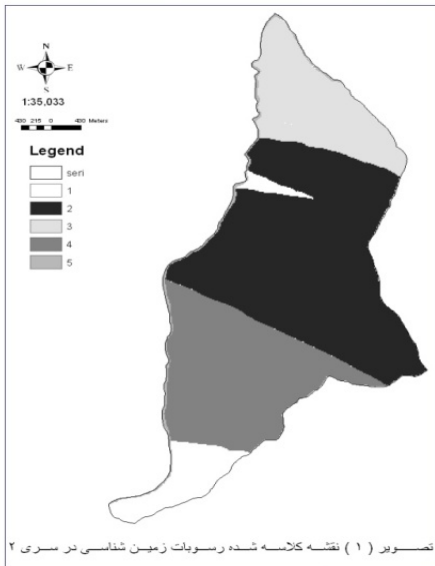
^۱ - (Land slide Hazard Evaluation Factorys of Civil)

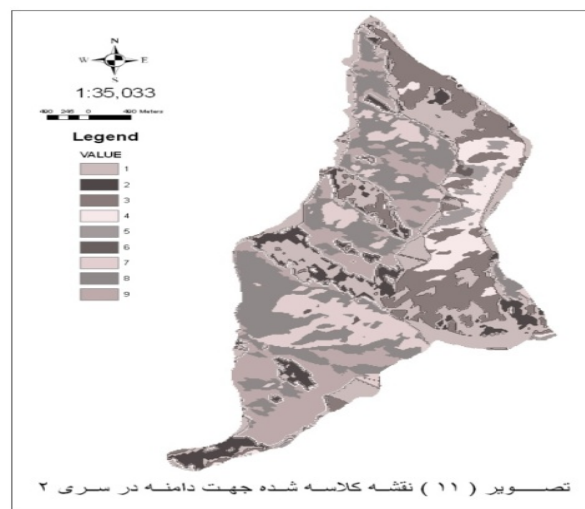
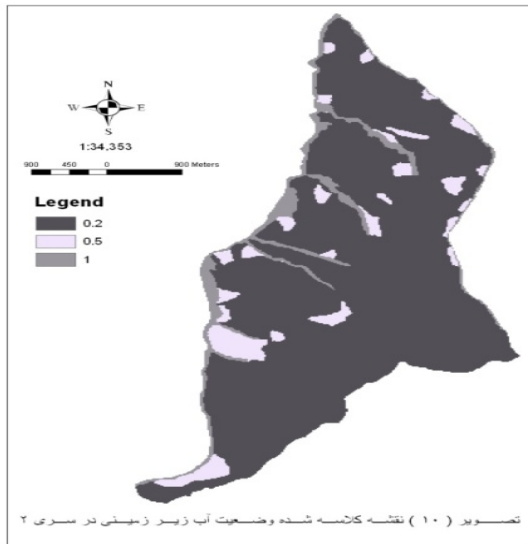
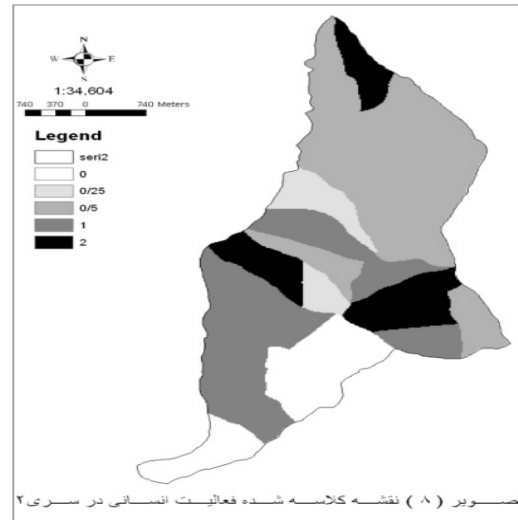
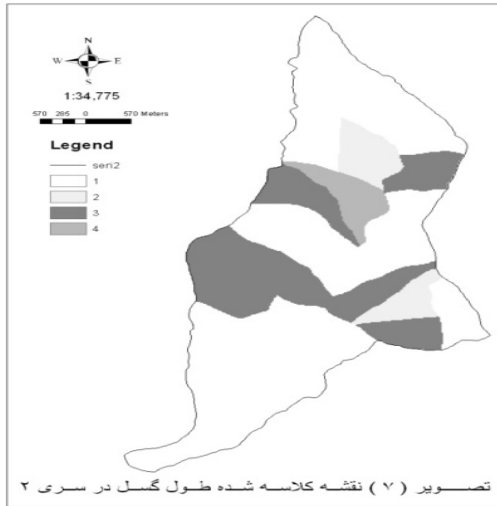
جدول ۱- نقش عوامل ۱۱ گانه در ناپایداری دامنه در سری ۲ شهرستان آمل

درصد	کد وزن	طبقات	روش طبقه بندی	عامل
۱۵/۶۰	۳	$pe_m M^{m.s}$ PIO	جدول طبقه بندی سنگ ها از معاونت آبخیزداری	زمین شناسی
۴۷/۵۲	۲	K2Lm		
۲۷/۴۵	۴	TR3js		
۷/۲۸	۱	TRe2		
۲/۱۵	۵	Qal		
۱۴/۹۸	۰	٪ ۱۰-۰	لوفلر	شیب
۲۵/۴۵	۱	٪ ۲۰ - ۱۰		
۳۰/۵	۲	٪ ۳۰ - ۲۰		
۲۰/۲	۳	٪ ۵۰ - ۳۰		
۴/۸۵	۴	>٪ ۵۰		
۲/۸۸	۰/۶	<300	آن بالا خان	اختلاف ارتفاع
۹۷/۱۲	۱	H>300		
۸۱/۹۶	۰/۸	جنگل انبوه	آن بالا خان	کاربری زمین
۱۸/۰۴	۱/۲	جنگل نیمه انبوه		
۱۷/۲۹	۰	بدون تراکم	پائو چوری	تراکم جاده
۳۵/۳۲	۱	تراکم کم		
۳۶/۲۲	۲	تراکم متوسط		
۱۱/۱۷	۳	تراکم زیاد		
۰	۴	Km ۰ - ۲	پائو چوری	فاصله از گسل حزر
۰	۳	۲ - ۴		
۲۲/۶۸	۲	۴ - ۶		
۳۸/۲۳	۱	۶ - ۸		
۱/۰۹ ۳۹	۰	> ۸		
۶۴/۱	۱	کم	حائری	طول گسل
۷/۱	۲	نسبتا کم		
۲۴/۷۸	۳	متوسط		
۴/۱۲	۴	نسبتا زیاد		
۰	۵	زیاد		

ادامه جدول ۲- نقش عوامل ۱۱ گانه در ناپایداری دامنه در سری ۲

عامل	روش طبقه بندی	طبقات	کد وزن	درصد
اقلیم	LHEFC	خشک	۰	
		نیمه خشک	۰/۵	۰
		نیمه مرطوب	۱	۰
		مرطوب	۲	۱۰۰
شرایط آب زیرزمینی	آن با لاختان	در حال جریان آب	۱	۷/۵۵
		در حال اشباع	۰/۸	۰
		مرطوب	۰/۵	۷/۵۱
		نم دار	۰/۲	۸۴/۹۴
		خشک	۰	۰
جهت دامنه	مخدوم	مسطح	۱	۷/۹
		شمالی	۹	۱۹/۳۵
		شمال غربی	۸	۱۹/۳۵
		غرب	۷	۲۱/۵
		جنوب غربی	۶	۹/۳۹
		جنوب	۵	۰/۳۸
		شمال شرقی	۴	۱/۸۲
		شرق	۳	۶
		جنوب شرقی	۲	۱۴/۳
		فعالیت انسانی	LHEFC	بدون فعالیت
فعالیت کم	۰/۲۵			۶/۱۱
فعالیت متوسط	۰/۵			۳۸/۴۴
فعالیت زیاد	۱			۲۷/۴۴
فعالیت فوق العاده زیاد	۲			۱۳/۵۴

با Analyst با یگدیگر توسط فرمول ابداعی اشاره شده، تلفیق و نقشه پهنه‌بندی خطر زمین لغزش

بعد از تهیه نقشه‌های کلاسه‌شده از ۱۱ عامل‌های مختلف، در محیط GIS توسط نرم‌افزار Spatial

تهیه می‌گردد که نتایج حاصل از پهنه‌بندی
خطرزمین لغزش در جدول ارایه گردید .

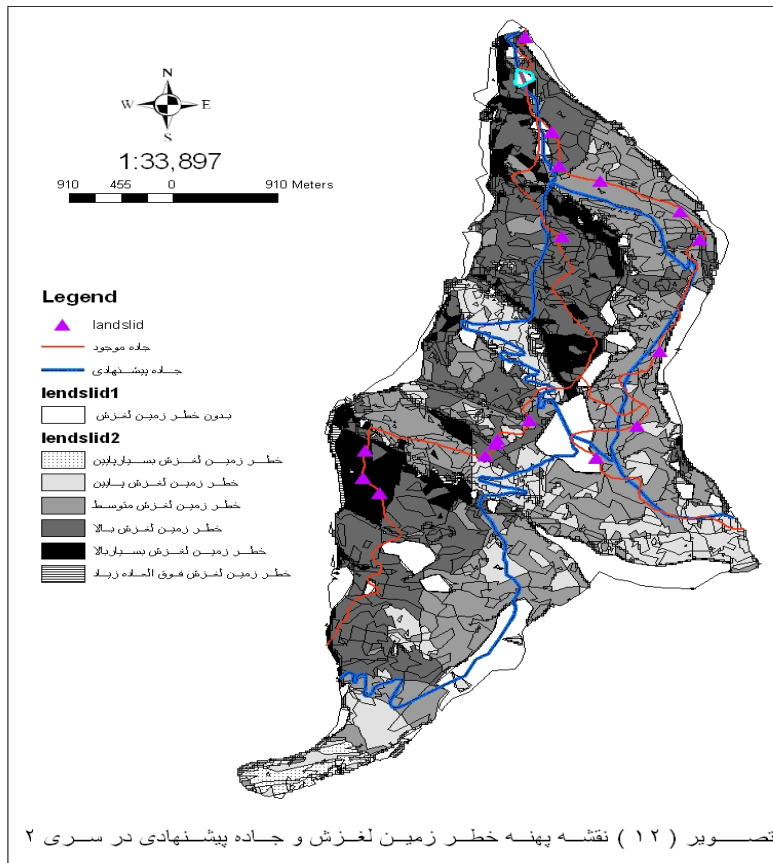
جدول ۲- نتایج پهنه‌بندی خطر لغزش به روش چند متغیره

ردیف	کلاسه زمین لغزش	مساحت (ha)	درصد	مفهوم کاربری LHEFC
۱	بدون لغزش	۲۴۷/۷۵	۱۴/۳۹	کاملاً مطمئن برای جاده سازی
۲	خطر بسیار کم	۲۶/۶۳	۱/۶	کاملاً مطمئن برای جاده سازی
۳	خطر کم	۲۶۰/۴۴	۱۵/۱۲	مطمئن برای جاده سازی
۴	خطر متوسط	۵۶۹/۳۹	۳۳/۱۲	مستعد ناپایداری
۵	خطر زیاد	۴۷۷/۲۳	۲۷/۶۵	برای اجرای جاده اطمینان کمی است باید استانداردهای لازم را در نظر گرفت
۶	خطر بسیار زیاد	۱۳۲	۷/۶۲	محل نامطمئن است
۷	خطر فوق العاده زیاد	۸/۵۶	۰/۵	جاده سازی ممنوع است

با استفاده از نقشه پهنه خطر زمین لغزش و نقشه DEM منطقه با استفاده از نرم‌افزار PEGGER جاده جدید در سری ۲ طراحی گردید

جدول ۳- مشخصات جاده موجود و جاده پیشنهادی در سری ۲

نوع جاده	طول جاده (متر)	(RD)	(RS)
جاده موجود	۱۸۶۵۶	۱۰/۸۳	۹۲۳
جاده پیشنهادی در روش چند متغیره	۲۱۰۶۱	۱۲/۲۳	۸۱۸

بحث، نتیجه گیری

بر تغییرات شیب می باشد و از عامل زمین-شناسی، آب زیر زمینی و ... در حین اجرای جاده سازی با تغییرمسیر، طراحی دوباره انجام می دهند ولی در این روش با استفاده از نرم افزار GIS با کمترین زمان و با بیشترین دقت بهترین مسیر را انتخاب می شود.

بر اساس مطالعات انجام شده توسط kai و همکاران (۱۹۹۶) مسیریابی جاده بر اساس متوسط موجودی، شیب عرصه، (نه بر اساس خطر زمین لغزش) تراکم مناسب جاده جنگلی برای شیب زیاد ۶۰-۳۰ درصد، شیب متوسط ۳۰-۱۰ درصد و شیب کم (کمتر از ۱۰٪) به ترتیب ۳۳-۱۳، ۲۰-۱۱ و ۹-۱۵ متر در هکتار به دست آمده است. و ساریخانی (۱۳۸۰) تراکم مناسب جاده برای جنگل های شمال ایران ۲۰-

با بررسی از ۱۵ روش عددی برای پهنه بندی خطر زمین لغزش، از جهت دامنه به عنوان یک عامل استفاده نشده در صورتی در جهت های مختلف، رطوبت نیز متغیر بوده و نوع گونه ها نیز متفاوت می باشد که این عامل در جاده سازی در جنگل برای بهره برداری حایز اهمیت می باشد که با استفاده از این آیتم در پهنه بندی، مسیر جاده پیشنهادی از دامنه غربی به سمت دامنه شرقی که پتانسیل زمین لغزش کمتری دارد، تمایل پیدا کرده است.

در روش پهنه بندی با استفاده از ۱۱ عامل متغیر برای پتانسیل خطر زمین لغزش، در طراحی جاده جنگلی از روش سنتی گام پر گار برتری بالایی دارد زیرا در روش گام پر گار بیشتر تکیه

۱۵ متر در هکتار جاده اصلی، ۲۵-۲۰ متر در هکتار جاده فرعی را پیشنهاد نمود. از آنجا که حدود ۶۰ درصد سری ۲ در شیب بین ۱۰-۳۰ درصد واقع گردیده است و بر اساس نقشه ظرفیت میزان موجودی بین ۲۰۰ تا ۳۵۰ متر مکعب در هکتار بوده و باتوجه به کوهستانی بودن منطقه و همچنین برای جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک در اثر جاده سازی نتایج حاصل از این طراحی بیشتر به نتایج انجام شده توسط Kai و همکاران (۱۹۹۶) نزدیک تر بوده و تطابق بیشتری دارد.

منابع

- ۸- کتابچه طرح تجدید نظر سری دو (عالی
کیا سلطان)، ۱۳۸۱، اداره کل منابع طبیعی استان
مازندران
- ۹- مقیمی، ا، ۱۳۸۵، ژئومورفولوژی شهری،
انتشارات دانشگاه تهران
- ۱۰- مخدوم، م، ۱۳۷۸، شالوده آمایش
سرزمین، انتشارات دانشگاه تهران
- ۱۱- معاونت آبخیزداری و مراتع کشور، ۱۳۸۱،
دستورالعمل اجرایی پهنه‌بندی خطر زمین لغزش
به روش دو متغیره
- 12-Murthy,A.R.2003.Selection of
least cost paths for extraction of forest
produce using Remote Sensing and GIS
.map India conference
- 13-Musa,M.k.A and Mohamed
.A.N.2000. Alignment Locating of forest
Road Network By best-path modelin
method . Malaysian cen-er of Remote
Sensing
- 14-Roger, H.2001. Forest road
planning in Unitsd Kingdom.FAO
- ۱- امیری، م، ج، ۱۳۷۹، طراحی مسیر شبکه
جاده جنگلی با استفاده از توان اکولوژیک در
منطقه انجیل بن رشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد
جنگل‌داری - دانشگاه منابع طبیعی دانشگاه
تربیت مدرس تهران
- ۲- حائری، س و همکاران، روش‌های
جدیدپهنه‌بندی مناطق شیب دار در برابر خطر
زمین لغزش باتکیه بر بررسی‌های پهنه‌بندی
استان مازندران، مجله علوم زمین شماره ۲۳-۲۴
- ۳- سلیمانپور، م، ۱۳۸۹، بررسی شبکه‌بندی
موجود و طراحی مناسب‌ترین شبکه جاده‌های
جنگلی با استفاده از GIS در طرح جنگل‌داری
سری یک کلاردشت، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد
دانشکده جنگل‌داری، دانشگاه علوم کشاورزی و
منابع طبیعی گرگان.
- ۴- سنجرى، س، ۱۳۸۸، Gis راهنمای
کاربردی Arc Gis 9.2، انتشارات عابد
- ۵- شریعت جعفری، م، ۱۳۷۶، شناخت
زمین لغزش‌ها (مبنای و اصول پایداری شیب‌های
طبیعی)، انتشارت نشر سازه
- ۶- عبدی، ا، ۱۳۸۴، بررسی شبکه جاده
مناسب با توجه به اهداف مدیریت جنگل‌های
زاگرس با استفاده از GIS و RS (منطقه سرخ
آباد خرم آباد لرستان) پایان‌نامه کارشناسی ارشد
جنگل‌داری و فناوری چوپ، دانشگاه کشاورزی
و منابع طبیعی گرگان.
- ۷- علیزاده، ا، م، ۱۳۸۶، هوا و اقلیم شناسی،
دانشگاه مشهد

